

CIEPŁY (483) *ai*

e jasne.

comp i sup (22 + 1) (nå)cieplejszy; -ejszy (2), -(e)jszy(21).

sg m N ciepły, ciepleszy (86). ◊ *G* ciepłego (7); -ého (3), -(e)go (4). ◊ *D* ciepł(e)mu (1). ◊ *A* ciepły (11), ciepł(e)go (2). ◊ *I* ciepłym (8), ciepł(e)m (1); -ym : -(e)m *FalZioł* (3 : 1). ◊ *L* ciepłym (1). ◊ *f N* ciepłą, ciepleszą, nåciepleszą (3), ciepła (1), ciepł(a), cieplesz(a) (75); ~ (*attrib*) -å (3), -a (1); -å *SienLek*, *RejZwierc*; -å : -a *BielKron* (1 : 1); ~ (*praed*) -å (3). ◊ *G* ciepłej, ciepleszėj (36), ciepleszy (1); -ėj : -y *GlabGad* (10 : 1); ~ -ėj (3), -(e)j (33). ◊ *A* ciepłą (21). ◊ *I* ciepłą (26). ◊ *L* ciepł(e)j (26). ◊ *n N* ciepłe, ciepleszé (74); -é (2), -(e) (72). ◊ *G* ciepł(e)go, cieplesz(e)go (23). ◊ *D* ciepłemu (1). ◊ *A* ciepłe (5), ciepło (1) [*może av*] -é : -o *SienLek* (2 : 1); ~ -é (1) *KochMuza*, -e (1) *Oczko*, -(e) (3). ◊ *I* ciepłym (5), ciepłém (3); -ym *SienLek* (2), *WitołLut* (1), -ém (1) *Oczko*; -ym : -ém *FalZioł* (2 : 2); ~ -ém (1), -(e)m (2). ◊ *L* ciepłym (5). ◊ *pl N m pers* ciepłi (1). *subst* ciepłe, ciepleszé (32); -é (4), -e (1) *Oczko* (4 : 1), -(e) (27). ◊ *G* ciepłych (8). ◊ *A subst* ciepł(e) (6). ◊ *I f* ciepłymi (2) *Oczko*, *FalZioł*, ciepłymi (1) *SienLek*; ~ -emi (1), -(e)mi (1). ◊ *L* ciepłych, ciepleszych (5). ◊ *sg a. pl subst N* ciepł(e) (2).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI (jeden z tych samych przykładów) – XVIII w.

1. *Pośredni między gorącym a zimnym, letni; niekiedy gorący; calidus Murm, Mącz, Calep, Cn; tepidus Mącz; egelidus, tepens Cn (473)* : Páni weźmi wody ciepłey *BierEz* D2; *Murm* 15; Też łzczaw ięft pomoceⁿ na żołątå niemoztå ktåra przychodzi z zatkania żył s przyczyny tziepłey *FalZioł* I 4b; Niektorzi po wypieczeniu chleba w ciepłå piecz [*wódkę*] wftawiaią *FalZioł* II 1d; nałyp nieczo koperwaferu ftłukłfzy gi barzo dobrze/ á poki ięłczze łå dobrze ciepłå/ Potym w tych białkoch vftogi łie woda zielona *FalZioł* II I9b; day themu łtać na łlończu albo w ciepłey izbie *FalZioł* II 21a; Reumę też ciepłå y goråcołć vriny oddalaiaå ktora z ołtrey wilkołci kolericzney bywa. *FalZioł* III 15c; Krew Synogarlicze ciepłå: pomaga przeciw boleniu w vřzu *FalZioł* IV 26c; Też łayno łwieże krowie/ poki ięłczze ciepłå/ na miełtczne bolåcze przyłżone/ natychmiałt pomaga. *FalZioł* V 88, I 12a, 30b, 48b, 54a, 57b (55); zalię gdy ciepłych potraw pożywa y wczas łłonych tedy też v dziatek nadobne będa paznochty. *GlabGad* P4, B7v, C2v, D3v, E, F6v (15); *HistAl* Iv; Albo gdy ciepłå kåfek á práwie od ognia/ Zalfz nie lepłzy niřli on/ co w kotle mokł do dnia. *RejWiz* 14v; Thy cieplice tak łå ciepłå iz y ptakå opårzy y omknie iaåo w vkropie *BielKron* 286v, 104, 122v, 127v, 145, 271, 283; Tepidum lac, Tåk ciepłå yåko od krowy. *Mącz* 449b, 31d, 454d [2 r.]; Weźmi łwinie łayno/ ciepłå/ moželzli ie mieć *SienLek* 73, 7, 15v, 16, 21, 37v (34); åno izbå ciepłå/ åno w kominie gore *RejZwierc* 111, 67 [2 r.], 111v, 172; że poki Xiężyc rołćie/ wody bywaiaå ciepłeyłzå *Oczko* 29v, I [2 r.], 6v, 7, 10, 10v [2 r.] (17); *SkarŻyw* 207, 208, 545, 575; y wiele ich Potym nåydowano/ ktorzy bijåc konie/ w brzuchy ich rołprote grzeiaåc łię ciepłå krwiaå ale prozno włåzili. *StrykKron* 677; Każ ty nam zåłięłć przy ciepłym kominie Åż zły czas minie. *KochPieł* 33; *ZawJeft* 30; Caleo – Cziepłå ięftem. *Calep* 153a; Calidus – Cziepłå, goråcy. *Calep* 153a; Concaleo – Cziepłim łzie łtawåm. *Calep* 230a; *GostGosp* 100; *GórnTroas* 12, 30; *WujNT* 201; Nie mniemay był łię miał myć w ciepłey łåzni *KlonFlis* F2v; A gdy łię w ciepłey piekårni rozgrzeiaåł/ A krzeczkaå owåk po łwemu zåleiaåł/ Prawże nowiny *KlonFlis* H4v.

W charakterystycznych połączeniach: ciepła(-y) izba (8), krew (6), potrawa (2), pokarm (2), woda (54); z przyczyny ciepłej (2).

Przysłowie: Tho moy rim. chleb ciepłj a masło wniem. *ZapMaz* VII Z 17/85.

Wyrażenia: »chleb ciepły« = *panis calidus PolAnt* [szyk 7 : 2] (9): Wezmi bochen chleba ciepłego *FalZioł* IV 35b, V 71v, 75, 118; *LibMal* 1546/116; *SienLek* 179, 183v; *ZapMaz* VII Z 17/85; *BudBib* *Ios* 9/12.

»cieplice ciepłe« (1): *Cieplice ciepłé. Oczko* [41].

»miernie (a. mierno) ciepły« (2): Przeto te [wody] które są mierno ciepłé/ zdrowiu nálezmu są najlepšie *Oczko* 10v, 16.

»wczesno ciepły« (1): *Tepidus, Wolny/ chłodny. Wczesnociepły. Mącz* 449b.

»wolno ciepły« [szyk 3 : 1] (4): Při tym czału zimnego: w ciepłą wolno izbę ma być w wiedziona ku rodzeniu niewiafta. *FalZioł* V 24; rowno z Słońcá wřhodem/ [...] w wánnę wolno ciepłą wšieć. *Oczko* 26v, 17, 26v.

Zestawienie: »wody ciepłe« = *cieplice* (1): Tho ieft ten Anan/ ktory nálafl (Iemym) wody ciepłe [a*quas calidas*] ná puřczy *Leop Gen* 36/24.

Szeregi: »suchy a ciepły« [szyk 1 : 1] (2): *FalZioł* III 34b; wodá wilga á mokra/ ogień fuchy á ciepły: przeco przyść z łobą w iedno nie mogą. *OrzQuin* P2.

»wilki (a. wilgotny) a (i) ciepły« [szyk 2 : 1] (3): Czo ieft pragnienie. (-) Ieft żądanie [och]łody zimney á wilgotney, albo też ciepłey á wilgotney. *GlabGad* Gv; *SienLek* 5v, V3.

»(bądź) ciepły, (a, bądź) zimny« [szyk 3 : 2] (5): *FalZioł* V 13v [2 r.]; *SienLek* 22 [2 r.]; thedy káždéy wody/ gdzie ich iedno co ieft/ bądź ciepłé/ bądź zimné/ iefli są Ciepliczné/ pilno dochadzáli *Oczko* 11. [Ponadto w innych połączeniach strukturalnych 3 r.]

Przen (8) :

a) *Gorliwy, nieobojętny; acer Cn* (7) : Ciepłego mař rozumieć/ ktory w gorącey miłości przy Pánu fwoim ftoi/ á przy łczyrości wiáry fwey *RejAp* 43.

Szereg: »(ani, albo) ciepły, (a, albo, ani) zimny« [szyk 5 : 1] (3): Aniś ieft ciepły áni zimny/ lepiej abyś iuż był álbo ciepły álbo zimny. *RejAp* 42v, 42v marg, BB8v, Dd2; *SkarKaz* 313b.

b) *O starzejącym się człowieku* (1) : Gdyż żadne krotchwile/ rořkofzna muzyká/ Nie bárzo podweřela/ ciepłego cźłeká. *PaxLiz* D4v.

a. *Cecha organizmów żywych i substancji według ówczesnej medycyny posiadających właściwości wywoływania ciepła, rozgrzewania* (253) : ktore oziębienie może być ciepłemi rzeczami naprawiono/ iako czynamonem/ tatarskiem zielem albo korzennym winem. *FalZioł* I 111d; Czarne oliwki są ciepłe/ ale niethak barzo kwařne *FalZioł* III 22b; Sroka. Ieft ptak biały y czarny przyrodzenia ciepłego *FalZioł* IV 26a; Rzeczy ciepłego przyrodzenia: są ty. *FalZioł* V 96, I 5c, 27b, 29b, 59b, 65b (32); Czo ieft ciepłeyřzy natury, iefli żółtek albo białek. *GlabGad* H6; Takieź krew ieft ciepłeyřza niż mleko *GlabGad* H6; Bowiem w ptakach ieft ciepłe przyrodzenie ktore może rozłácić to czo ma rozną naturę *GlabGad* H7, B2, Dv, D4 [2 r.], H6 [2 r.], H8, Kv, K8.

W charakterystycznych połączeniach: ciepły około słopnia (3), w słopniu (126); ciepła(-e) moc (7), natura (8), przyrodzenie (16), ziele (ziołko) (13).

Wyrażenia: »ciepły miernie« (2): Dozrzałe Oliwki fą ciepłe miernie *FalZioł* III 22b, III 34b.

»ciepły wolnie« (1): Złoto ieſth ciepłe y fuche wolnie á barzo miernie *FalZioł* III 34b.

Szeregi: »ciepły, (a, i) suchy (a. wysuszający)« [szyk 169 : 5] (174): włosy mąkkye [...] ukazują mozg czyeply a fuchy *PatKaz* III 120; SMolnik/ ieſth dwoy rodzai iego/ [...] a oba fą ciepłey moczi y fuchey *FalZioł* I 9d; tho ziele ieft ciepłe richło w trzecim fłopniu/ thakieſz też y wyſuſzaiące. *FalZioł* I 107b; SEnes ieft ciepłey á fuchey włofnoſci *FalZioł* III 5c, I Ia, 2a, 3c, 4d, 5c (170); z materiey fuchey á ciepłey czyni ſie kolera druga wilgota *GlabGad* E2, 14, I8v.

»ciepły a (i) wilki (a. wilgotny, a. odwilżający)« [szyk 27 : 1] (28): Lilia ieſth ciepła á wilgotna w pirwſzym fłopniu *FalZioł* I 71d; abowiem iako otho człowiek ieft w ſwoiey oſobie ciepły á wilgotny/ Takieſz też y pſzenicza *FalZioł* III 25a, I 19a, 30d, 68b, 78d, 85a (25); zafię deſzcz ieft wilgotnego á ciepłe⁸⁰ przirodzenia. *GlabGad* C; Pirwſza ieft krew, która ſie czyni z materiey ſubtilney ciepłey á wilgotney *GlabGad* E2, C6v.

»ciepły albo (i) zimny« [szyk 1 : 1] (2): Ieſt przynapoły zimne⁸⁰ y napoły ciepłego *FalZioł* I 113d, V 96.

b. O pogodzie, klimacie (32) : Wiatr ciepły, z polataniem fniegu. *FalZioł* V 55v, 55v [2 r.]; Słyſząc od łowcow [...] iż Sarmatia Europſka była płodniejſza, obkwitſza y ciepłeyſzego powietrza *MiechGlab* 53; *RejPs* 216v; Pothym pokazało ſie ciepłe Słońce do wieczora. *LudWieś* B2v; *LubPs* ff3; *RejWiz* 10, 150v; *Leop Ion* 4/8; *BielKron* 8v, 399 marg; *RejZwierc* 256; *Strum* Pv; *MWilkHist* A4; *StryjKron* 16; *KochMuza* 25; Kiedy południ wiátrek lekko zmorzá wſchodźi/ A znoie ciepłym ſłońcem poruſzone chłodźi. *WitoſłLut* A5v.

W charakterystycznych połączeniach: ciepły(-e) dzień (3), powietrze (2), słońce (3), wiatr(ek) (7).

Przysłowie: Ano ieſzcze nieboże nie ieden dzyeń ciepły/ Czýni wioſnę po źimie *RejWiz* 53v.

Wyrażenia: »ciepły czas« (2): Iáko zá ciepłym wefołym czáfem/ Wnet náſtępuie źimá z niewczáfem *ZawJeft* 30; *GrabowSet* V4v.

»ciepłe krainy« [szyk 5 : 1] (6): ludzie chocia z ciepłych krain przychodzą do zimnych, gdy ſie iuż tam przyłożą powieſtrzu czudzemu tedy thak dobrze piją y iedzą iako y oni czo ſie tam zrodzili *GlabGad* G3v, A8; *BielKron* 335v [2 r.]; Oto Ielenie/ Zorawie/ y ini ptacy kiedy do ciepłych krain w ięſieni lecą/ záwdy iednego wodzá ſobie obiorą *GórnDworz* Gg.

»ciepła strona« [szyk 3 : 1] (4): *FalZioł* IV 2b, 26b; czemu ludzie w zimnich krainach [...] więczy iedzą [...] niſzi w ciepłych ſtronach obywaiąci *GlabGad* G3v; *RejWiz* 149v.

Szereg: »zimny, (albo) ciepły« (3): Wſzytko to czyni ſprawa zimnego albo ciepłego powietrza. *GlabGad* G3v; *SienLek* 30v; *GrabowSet* V4v. [Ponadto w innych połączeniach strukturalnych 3 r.]

2. Grzejący, ogrzewający; calidus, calorificus, concalectorius Cn (10) : a potym przydzieię czym dobrze ciepłym aby ſie pocił *FalZioł* V 69v; Lls albo Liſzka. Ieſth zwierzę chytre, oſci ma gęſthe á ciepłe *FalZioł* IV 14a, V 35, 92v; Tu ſie godzi wiedzieć iż troiako ſie mnoży ciepło przirodzone. Pirwſzim obiczaiem w wielgoſci á to przykładaiąc k ſobie rzeczy ciepłych, ia[ko] fą ſzuby, pierzyny *GlabGad* F6v; *MiechGlab* *4; ná dwor bez odźienia ciepłego nie wychodź. *SienLek* 10v; pierwey głowę ciepłymi chuſtami obwiiając zágrzey *SienLek* 15v, 40v; *BudBib Iob* 37/17.

W charakterystycznych połączeniach: ciepłe odzienie, rzeczy, szaty.

Synonimy: 1. *letni*; 2. *ogrzewający*.

Cf **CIEPŁOSUCHY**

AL